

Biblioterapijski rad školskoga knjižničara s učenicima s oštećenjima vida

Grabrovec, Katja

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:957856>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Katja Grabrovec

**Biblioterapijski rad školskoga knjižničara s učenicima s
oštećenjima vida**

Završni rad

Mentor: dr. sc. Denis Kos

Zagreb, svibanj 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mogega vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranoga rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Zahvaljujem mentoru Denisu Kosu na odličnoj suradnji i korisnim savjetima prilikom pisanja ovoga rada.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. BIBLIOTERAPIJA – određenje.....	2
2.1. Povijest biblioterapije.....	2
2.2. Vrste biblioterapije.....	3
2.3. Ciljevi biblioterapije.....	4
2.4. Odabir i terapijsko obrađivanje tekstova.....	5
2.5. Dobrobiti biblioterapije.....	6
3. PORIJEKLO KNJIŽNIČNE TERAPIJE U KNJIŽNIČARSTVU.....	7
4. PRIMJENA BIBLIOTERAPIJE U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI.....	8
4.1. Smjernice za provedbu biblioterapije.....	9
4.2. Uloga voditelja – školskoga knjižničara u provedbi biblioterapije.....	9
5. UČENICI S OŠTEĆENJIMA VIDA.....	10
5.1. Utjecaj oštećenja vida na usvajanje vještine čitanja.....	10
5.2. Kako i što čitaju učenici oštećena vida?.....	11
5.3. Terapijski učinci čitanja za učenike oštećena vida.....	12
6. PRIMJERI BIBLIOTERAPIJSKIH RADIONICA.....	12
6.1. Primjer radionice „BITNO JE ONO OČIMA NEVIDLJIVO“.....	13
6.2. Primjer radionice „PRIHVACANJE“.....	14
6.3. Upitnik za sudionike biblioterapijskoga čitanja.....	15
7. ZAKLJUČAK.....	17
8. LITERATURA.....	18

Sažetak

Summary

1. UVOD

Za dobrobit svakoga pojedinca važno je sustavno i strateški baviti se pitanjem kulture čitanja jer je čitanje temeljna životna kompetencija. Danas se čitanje smatra jednim od oblika terapije, zvana biblioterapija. U širem smislu, predstavlja čitanje pod vodstvom osobe koja je za to obrazovana – u ovome slučaju školskoga knjižničara. Može pomoći u stresnim situacijama ili pak prevladavanju nekih teških životnih razdoblja. Osobe koje imaju neki oblik teškoće, posebice oštećenje vida, često utjehu pronadu upravo u knjigama koje im predstavljaju bijeg od surove stvarnosti. Stoga je knjižničareva odgovornost senzibiliziranje i poticanje čitanja kod djece. Nadalje, kako bi knjiga doprla do čitatelja, ona mora biti popraćena odgovarajućim knjižničarsko – informatorskim stavom prema književnoj problematici te određenim odnosima između voditelja biblioterapije, tj. knjižničara i čitatelja odnosno učenika. Također, knjižnica predstavlja ugodno i sigurno okruženje za provođenje biblioterapije jer ima sav potreban fond i knjižničare s mnoštvom kompetencija za provedbu navedenih aktivnosti. Upravo njihove kompetencije omogućuju im kvalitetan i učinkovit pristup učenicima u provođenju biblioterapije.

Ovaj je rad spoj dva područja; pedagogije i knjižničarstva. U radu je opisana biblioterapija – od njezine povijesti, vrsta, ciljeva i dobrobiti pa sve do primjene u knjižnici; posebnim osvrtom na učenike s oštećenjima vida. Djeci koja imaju neki oblik oštećenja vida čitanje može predstavljati problem, pa se ovim radom navedena teza želi opovrgnuti. Na kraju rada nalaze se primjeri biblioterapijskih radionica koje mogu poslužiti knjižničarima kao inspiracija i poticaj za rad s učenicima oštećena vida. Cilj ovoga rada je osvijestiti da slijepim i slabovidnim učenicima knjiga označava spas i utjehu, pogotovo u ovim neizvjesnim vremenima. Uloga školskih knjižničara je velika, stoga oni trebaju znati kako pristupiti navedenoj skupini učenika i učiniti im čitanje lakšim, ali i zanimljivim. Čitanje itekako može poslužiti terapijski jer je u osnovi biblioterapije poticanje zadovoljstva svakoga pojedinca – osobito djece.

2. BIBLIOTERAPIJA – određenje

„Biblioterapija se određuje kao jedan od netradicionalnih tretmana tjelesnih i emocionalnih problema uporabom literarnih medija“ (Sabljak, 2022). U najširem smislu, predstavlja vođeno čitanje koje se može ugraditi u čitateljske programe za široku populaciju (Sabljak, 2022). „Može pomoći u stresnim situacijama i prevladavanju teških životnih razdoblja“ (Sabljak, 2022). Riječ *biblioterapija* sastoji se od grčkih riječi *biblion* = knjiga i *therapeia* = liječiti, a označava liječenje knjigom, tj. književnošću (Sabljak, 2022). Teorijsku osnovu čine: psihoanalitička teorija, gestalt - terapija i transakcijska analiza literature pod pretpostavkom da čitanje odabranih tekstova kod čitatelja pobuđuje sljedeće procese: identifikaciju, projekciju, katarzu i uvid (Sabljak, 2022). „Biblioterapija obuhvaća sve moguće žanrove jer je u središtu ove terapije efekt koji čitanje izaziva kod osobe, a ne sam sadržaj teksta, pa se na isti način prilagođava čitačima i njihovim potrebama“ (Škrlec, 2021). Iako je povezana s navedenom znanostu, ona nije psihoterapija. Također, ne može se poistovjetiti s medicinom jer ne liječi, već rasvjetljava pojedine učinke, tj. pomaže pojedincu pojasniti gubljenje značenja (Mikuletić, 2010). „Glavna značajka biblioterapije je razgovor o pročitanim knjigama“ (Mikuletić, 2010). Ako se emocije poput ljutnje ili depresije ne iskazuju, mogu dovesti do stvaranja simptoma bolesti. Stoga, proces čitanja i pisanja, ohrabren osjećajnim vođenjem profesionalnog terapeuta, djeluje kao znakovit katalizator povezivanja ličnosti (Mikuletić, 2010).

2.1. Povijest biblioterapije

Biblioterapija se koristi još od antičkoga doba. Čitaonica u Thebesu, u Grčkoj, nosila je naziv: *Mjesto zacjeljivanja duše*, a srednjovjekovna samostanska knjižnica u St. Gallenu, u Švicarskoj, imala je vrlo sličan naziv: *Ormarić duše* (Škribina, 2013). Važnost korištenja literature, tj. knjiga i čitanja, općenito, prepoznali su Aristotel i Platon. Prema njihovu mišljenju, književnost je način spoznaje, predmet uživanja i sredstvo odgoja. Upravo je Aristotel uveo pojam *katarze* i poistovjetio književnost s terapeutskim sredstvom (Škribina, 2013). „Rimljani su smatrali da čitanje ima pozitivan utjecaj na duševno zdravlje“ (Vinko, 2017). Smatrali su da je čitanje sredstvo uspostave unutarnjega mira i ravnoteže (Vinko, 2017). U srednjem je vijeku čitanje vjerskih tekstova bilo uobičajeno u zatvorima i mentalnim institucijama. Svijest o dobrobitima čitanja nastavila se podizati i u renesansi, što potvrđuje

najznačajniji pisac svih vremena, Shakespeare, čiji glavni lik u drami *Tit Andronik* izgovara: „Dođi i posluži se mojom knjižnicom, te tako zavaraj svoju tugu.“

Korijen moderne biblioterapije seže u 18. stoljeće. Otac američke psihijatrije, dr. Benjamin Rush, sa svojim je pacijentima prakticirao preporučivanje književnih djela te John Minson Galt II., koji je o radu s pacijentima uključenim u biblioterapiju 1840. napisao prvi članak ove tematike (Sabljak, 2022). Krajem 19. stoljeća ideje o humanom liječenju duševnih bolesnika pokrenute su u Europi: Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Italiji, gdje se pri mentalnim bolnicama osnivaju knjižnice, a čitanje pak postaje najpopularniji oblik rekreacije. Biblioterapiju je 1904. godine prihvatila i knjižničarska struka, pa se već u prvoj polovici 20. stoljeća biblioterapijskomu timu, uz liječnike, pridružuju i posebno obrazovani knjižničari, a u rehabilitacijskim bolnicama knjižnice postaju standard – liječnici provode terapiju, a knjižničari ciljano odabiru literaturu (Sabljak, 2022). Najpoznatiji je primjer spomenutoga projekta bolnica McLean u državi Massachusetts. Edith Kathleen Jones, koja je razvila suradnju s liječnicima u specijaliziranomu programu biblioterapije, napisala je i knjigu pod nazivom *Tisuću knjiga za bolničku knjižnicu* (Sabljak, 2022).

Biblioterapija je i službeno potvrđena 1939. godine, kada je u sklopu *Američkoga knjižničarskog društva* osnovano prvo stručno povjerenstvo za biblioterapiju. Nadalje, Sam Crothers biblioterapiju definira kao: „program aktivnosti utemeljen na interaktivnom procesu između medija i ljudi koji ga doživljavaju“ (Sabljak, 2022). Upravo ova definicija bila je prihvaćena u krugu knjižničara koji su surađivali s liječnicima. Tek šezdesetih godina prošloga stoljeća razvijanjem skupne terapije, tj. *gestalt - terapije* počinje se primjenjivati biblioterapija u današnjem smislu riječi (Sabljak, 2022). Rosenblatt, Bryan, Menninger i Shrodes neki su od značajnijih teoretičara biblioterapije onoga doba koji su postavili prve teorijske modele. Oni se koriste i danas te su time započeli konstantni razvoj i usavršavanje biblioterapije.

2.2. Vrste biblioterapije

Postoje tri tipa biblioterapije koji se odnose na sudionike, ciljeve, programe i voditelje. To su: institucionalna, klinička i razvojna (Bašić, 2011). Institucionalna se provodi u grupi ili pojedinačno. Klijent može biti medicinski ili psihički pacijent, zatvorenik ili privatni klijent. Provode je psihijatar i knjižničar tehnikom diskusije. Klinička biblioterapija zapravo je grupna aktivnost (Bašić, 2011). Klijent je osoba s emocionalnim problemima ili problemima u

ponašanju (Bašić, 2011). Provode je psihijatar, terapeut mentalnoga zdravlja ili knjižničar tehnikom diskusije, naglaskom na klijentovoj reakciji i pogledu u sebe (Bašić, 2011). Što se tiče razvojne biblioterapije, također je grupna, voljna aktivnost. „Klijent je osoba koja se nalazi u kriznoj situaciji. Provode je učitelj, profesor, knjižničar i pedagog tehnikom diskusije o materijalu“ (Bašić, 2011).

Prema nekim drugim podjelama, biblioterapija se može promatrati u sljedećim oblicima: razvojna interaktivna biblioterapija, klinička interaktivna biblioterapija te kreativno pisanje (Bašić, 2011). „Tako se razvojna interaktivna biblioterapija usmjerava na upotrebu literature i kreativnog pisanja s djecom, odraslima te starijim osobama za osobni rast i razvoj kada se radi sa zdravom populacijom u okruženjima kao što su škole, rekreativni centri, knjižnice i domovi zdravlja“ (Bašić, 2011). S druge strane, klinička interaktivna biblioterapija usmjerena je na upotrebu literature i kreativnog pisanja u svrhu razvijanja zdravlja i osobnoga razvoja u psihijatrijskim ustanovama, zajednicama i centrima za mentalno zdravlje (Bašić, 2011). Kreativno pisanje, kao treći oblik podjele, specifična je aktivnost u kojoj je pogled na vlastiti kreativni rad usmjeren u pravcu samospoznaje. Različiti žanrovi kao što su poezija, proza i drama vode sudionike otkrivanju različitih potreba (Bašić, 2011).

2.3. Ciljevi biblioterapije

Glavni je cilj cjelokupne biblioterapije izazivanje promjene. Prema Bašić (2011), specifični su ciljevi:

- povećati samorazumijevanje i ispravno samoopažanje,
- povećati osjetljivost za interpersonalne odnose,
- osvijestiti životnu orijentaciju,
- razviti kreativnost i samoizražavanje,
- ohrabriti pozitivno mišljenje i kreativno rješavanje problema,
- ojačati komunikacijske vještine, osobito vještine slušanja i govorenja,
- ujediniti različite aspekte osobnosti zbog psihičke cjelovitosti,
- osloboditi presnažne emocije i osloboditi od napetosti,
- pronaći novo mišljenje kroz nove ideje, uvide i informacije,
- pomoći sudionicima da osjete oslobađajuće i izlječujuće kvalitete ljepote (Bašić, 2011).

Općenito gledajući, biblioterapija ima široku primjenu u radu s ljudima svih uzrasta i koristi se za održavanje i jačanje zdravlja kod različitih zdravstvenih problema poput ovisnosti, poremećaja hranjenja, obiteljskih problema, psihičke nestabilnosti, nasilja, beskućništva, posljedica proživljenog rata ili pandemije (npr. COVID-19). Studije slučaja pokazuju da je literatura moćno oruđe za različite probleme (Bašić, 2011).

2.4. Odabir i terapijsko obrađivanje tekstova

Jedan je od najvažnijih koraka u procesu biblioterapije odgovarajući odabir literature, tj. književnih djela koja moraju biti u skladu s razvojnom dobi pojedinca. Za terapijsko obrađivanje pogodan je svaki tekst koji opisuje emocionalne reakcije o kojima se želi razgovarati (Barath, Matul i Sabljak, 1996). Kako bi se uspješno postigla identifikacija, važno je obratiti pozornost na to da je glavni lik psihološki blizak sudioniku. Osnovni koraci u terapijskome obrađivanju tekstova sastoje se od:

- čitanja teksta,
- prepričavanja događaja iz teksta,
- pronalaženja emocionalnih reakcija likova i razgovora o njima,
- pronalaženja relevantnih tema iz vlastitoga života uz navođenje primjera,
- pronalaženja zaključaka, poruka i pravila (Barath, Matul i Sabljak, 1996).

Kako bi obrađivanje biblioterapijskih tekstova bilo uspješno, potrebno je koristiti sljedeće savjete. Ugođaj mora biti poticajan i prijateljski, pun međusobne potpore, a ne natjecateljski (Vinko, 2017). Važno je poučiti sudionike da sve emocije treba prihvatiti kao prirodne, a ne ih prosuđivati u terminima ispravnoga ili pogrešnoga. Potrebno je istaknuti razliku između unutrašnjega psihičkog života, tj. misli i osjećaja te njihove realizacije odnosno postupaka koji se trebaju procjenjivati, vrednovati i kontrolirati (Vinko, 2017).

Odabrano djelo uvijek mora poticati osjećaj pripadnosti, podizati samopouzdanje, spriječiti stereotipe, razvijati pozitivne vrijednosti (Sabljak, 2014). Među knjižnom građom moguće je odabrati stručnu literaturu povezanu određenim problemom poput bolesti ili poremećaja. Literatura za samopomoć, primjerice, o smislu života, korisna je jedino ako imamo čitateljsko iskustvo i povjerenje autora (Sabljak, 2014).

2.5. Dobrobiti biblioterapije

Riječi imaju moć; njihova snaga može promijeniti život. „Pisana riječ terapijski djeluje na ljude bez obzira na njihovu životnu dob“ (Živko, 2015). Knjige pomažu čitateljima da shvate kako nisu sami, kako mnoge osobe dijele slične probleme i brige te pronalaze način kako ih riješiti (Škrlec, 2021). Biblioterapija je tako uvrštena u metode kojima se obuhvaća sama bit ljudske kreativnosti. Prikladna je u modernome društvu jer omogućuje siguran način suočavanja s problemima i nedoumicama (Rudeš, 2005). Omogućuje čitatelju aktivnu „suigru“ s piscem jer književno djelo nikada nije u cijelosti završeno. „Čitatelj je taj koji mu daje konačno značenje“ (Rudež, 2005). Tumačeći tekst, čitatelj postaje dio tumačenog teksta. Tumačenje otkriva jedan drugi svijet, točnije, svijet teksta, s fiktivnim varijacijama koje književnost nudi nad stvarnošću. „Biblioterapija zato predlaže čitalačku praksu u kojoj je uključena interpretacija teksta“ (Rudež, 2005).

Nadalje, komunikacija pisanim putem omogućila je ljudima da prenesu poruke i vlastite doživljaje drugima te time postavila temelje modernoj ciljanoj upotrebi knjiga za osobni rast i napredak (Škrlec, 2021). Zbog toga se književnost smatra neiscrpnim izvorom znanja i spoznaja o životu (Mikuletić, 2010). U vremenu u kojemu živimo svakodnevno se susrećemo sa stresom i brojnim problemima, a čitanje i njegovo terapijsko djelovanje svakako je od velike koristi. Prema Živko (2015), rečenica koju svakako treba zapamtiti je: „Riječima ne možemo promijeniti svijet, ali njima možemo promijeniti svoje razmišljanje i pristup životu te svijet učiniti boljim mjestom.“

3. PORIJEKLO KNJIŽNIČNE TERAPIJE U KNJIŽNIČARSTVU

Margaret Monroe smatrala je biblioterapiju samo dijelom usmjerenoga čitanja. Biblioterapija bi trebala biti dio knjižničnih usluga. Referentna služba, usmjerenog čitanja i biblioterapija vrlo su bliske. Sve prethodno navedeno zadovoljava potrebe informiranja, učenja, savjetovanja ili usmjeravanja. Referentna djelatnost usmjerena je na određeni predmet ili područje te je informativnoga i kratkotrajnoga karaktera. Umjerenog čitanja također je predmetno, ali i obrazovno područje. Biblioterapija, dakle, označava dugoročnu strategiju djelovanja knjižnice u terapijskom području (Rihar i Urbanija, 1999).

U 19. stoljeću promijenio se akademski stav prema profesionalizaciji knjižnica. One postaju sve potrebnije, a znanstvenici sve više ovise o knjižnicama. Godine 1877. Justin Winsor omogućio je učenicima pristup policama s knjigama i organiziranu cirkulaciju knjiga. To je bio početak priručne djelatnosti u knjižnicama. U javnu knjižnicu u Worcesteru, Samuel Swett Green 1876. godine uveo je pomoć čitateljima. Godine 1883. bostonska knjižnica već je imala cjelodnevnu informacijsku službu, koju se oponašali i na Sveučilištu Columbia (Rihar i Urbanija, 1999).

Područje referentnoga rada sve se više uspostavlja u ovim knjižnicama te, i dalje, pomaže čitateljima. Do 1900. godine već su ih imale sve javne knjižnice. U 1920-im i 1930-im godinama, savjetovanje čitatelja u Sjedinjenim Američkim Državama postalo je središnja aktivnost knjižničara. Savjetovanje čitatelja bilo je dio obrazovanja odraslih i grupnih radova. Javna knjižnica u Milwaukeeju bila je poznata po svojim savjetodavnim aktivnostima. Godine 1945. Sveučilište u Chicagu pripremiло je poseban program čitanja knjiga i razgovora o njima, koji bi se mogao nazivati biblioterapijom (Rihar i Urbanija, 1999).

4. PRIMJENA BIBLIOTERAPIJE U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI

Učenici često uspostavljaju dobar odnos sa školskim knjižničarom. Knjižnica im je prirodno okruženje gdje se ne nalaze pod pritiskom ocjenjivanja, testova ili pak ispitivanja (Vinko, 2017). Stoga, tamo često razgovaraju o svojim problemima. Knjižničar ima važnu ulogu u biblioterapiji. Možda nije stručnjak u psihologiji, ali odabir literature, dobro razumijevanje i prenošenje književnih tekstova može itekako utjecati na život mladoga čovjeka (Isaković, 2021). Provoditi biblioterapiju u knjižnici ima svoju posebnost, ali i vještinu koja se uči i nije je lako steći ako školski knjižničar nema određena znanja i iskustva (Isaković, 2021). Jedna je od zahtjevnih uloga školskoga knjižničara biti uvijek ispred drugih odgojno - obrazovnih djelatnika unutar škole (Isaković, 2021). U smislu biblioterapije, ovo se odnosi na približavanje pojedincu te razumijevanje izazova s kojima se susreće (Isaković, 2021). Cilj biblioterapije koja se provodi u školi nije liječenje, već preventiva. Literatura se tako koristi za poticanje emocionalnoga, socijalnoga i kognitivnoga razvoja te obrazovanja (Vinko, 2017). Nadalje, AieX je identificirao devet razloga zašto bi knjižničar trebao provoditi biblioterapiju:

1. pokazati učeniku da nije prvi koji se susreće s problemima,
2. pokazati učeniku da postoji rješenje za njegove probleme,
3. pomoći učeniku da slobodnije raspravlja o svojim problemima,
4. pomoći učeniku u planiranju konstruktivnoga rješavanja problema,
5. razviti samopoimanje učenika,
6. za ublažavanje emocionalnoga ili mentalnoga pritiska,
7. poticati samoprocjenu učenika,
8. osigurati način da učenik pronađe vlastite interese,
9. povećati individualno razumijevanje učenika (Cook et al., 2006).

4.1. Smjernice za provedbu biblioterapije

Iako je biblioterapija učinkovit način da školski knjižničar dopre do učenika i ne zahtijeva intenzivno usavršavanje ili golema financijska sredstva, utvrđene su smjernice za provedbu biblioterapije. Pardeck je istaknuo četiri osnovne faze u implementaciji strategija provođenja biblioterapije unutar knjižnice:

1. Identificirajte problem, situaciju i ponašanje.
2. Odaberite odgovarajuće književno djelo primjereno korisniku/učeniku.
3. Predstavite literaturu.
4. Raspravljajte o pročitanoj (Cook et al., 2006).

Tijekom prve i druge faze bitno je da se identificiraju učenikove potrebe i da se odabrana literatura odnosi na ciljano ponašanje. Izbor literature zahtijeva uvid u problem koji se treba riješiti čitanjem i raspravom o pročitanoj. Aies je proširio Pardeckove faze dodajući još jednu kako bi poboljšao ishod biblioterapije. To je: evaluirajte sat biblioterapije vođenjem učenika do osjećaja zatvaranja kroz raspravu koja uključuje što je učenik učinio i kako je mogao reagirati na situaciju predstavljenu u knjizi. Imperativ je da zaključak i evaluacija čitanja slijede nakon rasprave. Upravo evaluacija igra glavnu ulogu u provođenju biblioterapije jer vodi istinskom razumijevanju i empatiji (Cook et al., 2006).

4.2. Uloga voditelja – školskoga knjižničara u provedbi biblioterapije

Prije biblioterapijskoga rada, voditelj treba pažljivo pročitati zadanu literaturu. Mora pripaziti da to nije samo „vrijeme predviđeno za pričanje“, nego proces koji ima plan: početak, raspravu i završetak. Voditelj mora planirati raspravu počevši jednostavnim pitanjima koji vode složenijima. Nadalje, treba omogućiti tumačenje, analizu, sintezu i vrednovanje likova, probleme i rješenja te strategije suočavanja s likovima zadane priče. Pažljivo se trebaju razmotriti i razvojne razine čitanja učenika. Mlađi učenici traže konkretnije informacije, dok su stariji učenici skloniji apstraktnom razmišljanju (Cook et al., 2006).

Također, od iznimne je važnosti da se školski knjižničar savjetuje s ostalim stručnim suradnicima poput psihologa ili logopeda. Možemo reći da je glavna uloga voditelja biblioterapije da pomno istraži tipove intervencije te njihovo uključivanje u proces komunikacije s književnim djelom (Sabljak, 2022). Da bi čitatelj prihvatio preporuku, nije dovoljno da djelo bude kvalitetnoga ili atraktivnoga sadržaja, već da bude poduprto pozitivnim

biblioterapeutovim stavom prema knjizi te obostrano pozitivnim međusobnim odnosima knjižničara i čitatelja (Sabljak, 2022).

5. UČENICI S OŠTEĆENJIMA VIDA

Postoje različite definicije oštećenja vida. Definira se kao „senzoričko oštećenje koje kod osoba uzrokuje slabovidnost ili sljepoću (Sudar, 2015). „Sljepoćom se smatra kada je na boljem oku, uz najbolju moguću korekciju, kod učenika oštrina vida 0,05 (5%) i manje, a slabovidnošću se smatra oštrina vida na boljem oku s korekcijskim staklom od 0,4 (40%) i manje“ (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN 24/2015). Može biti prisutno od rođenja ili nastati kao posljedica očnih bolesti. „Učenici s oštećenjem vida ne zaostaju u intelektualnom razvoju za svojim vršnjacima koji vide te svladavaju redoviti nastavni plan i program koji je predviđen za pojedini razred“ (Sudar, 2015). „Specifični sadržaji za obrazovanje ovih učenika su: usvajanje Brailleovog pisma, vježbe vida, peripatologija (vježbe orijentacije i kretanja), uporaba tiflotehnike, usvajanje svakodnevnih i socijalnih vještina“ (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN 24/2015). Njih ostvaruju, tj. provode specijalizirani stručnjaci edukacijsko - rehabilitacijskoga profila. „Učenici s oštećenjem vida upoznaju svijet, ostvaruju komunikaciju i uče koristeći se preostalim osjetilima.“ Najvažnija je taktilna percepcija, sluh i govor (Sudar, 2015). „Svakako se koristi i ostatak vida, ako postoji“ (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN 24/2015).

5.1. Utjecaj oštećenja vida na usvajanje vještine čitanja

Usvajanje vještine čitanja djeci s oštećenjima vida jednako je važno kao i djeci urednoga razvoja (Bilić, 2021). Djeca s oštećenjima vida čitanje usvajaju s lakoćom, no mnogi od njih pri usvajanju ove vještine napreduju sporije u odnosu na svoje vršnjake (Erickson i Hatton, 2007). Kod slabovidne djece, prisutno je dvogodišnje kašnjenje u sastavnicama vještina čitanja poput brzine, točnosti i razumijevanja. Ova djeca koncept čitanja ne usvajaju spontanom putem bez formalnih instrukcija kao što to čine videća djeca (Bilić, 2021). Nadalje, oštećenje vida može imati veliki utjecaj na proces rane pismenosti. Primjerice, slijepa djeca često kasne u razvoju oralnoga jezika te u razumijevanju događaja oko sebe (Kupres, 2021). Također, imaju skromnija iskustva bitna za usvajanje vještina čitanja i pisanja, jer zbog svojega oštećenja, većinu informacija dobivaju

verbalno (Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, NN 24/2015). Navedena djeca često imaju i zakašnjelo razumijevanje tiskane riječi zbog manjka izloženosti crnom tisku (Craig, 1999). To znači da, u usporedbi s vršnjacima, nemaju jednako razvijeno razumijevanje koncepata poput knjiga, riječi i slova. Osim potencijalnih kašnjenja, koja se očekuju u razvoju vještina rane pismenosti navedene populacije, treba uzeti u obzir da će ova djeca u većini slučajeva morati usvojiti dodatne adaptivne vještine potrebne za podržavanje usvajanja vještine čitanja. Njihov je izazov dvostruk (Bilić, 2021). U isto vrijeme moraju usvojiti vještinu čitanja, ali i vještinu učinkovitoga korištenja funkcionalnoga vida, korištenja optičkih uređaja i/ili taktilnog medija kako bi se vještina čitanja mogla primjereno koristiti (Bilić, 2021).

5.2. Kako i što čitaju učenici oštećena vida?

Za učenike kojima je vid znatno oštećen nužno je da literatura, u smislu vizualnih mogućnosti, bude prilagođena njihovim potrebama. Tako se koriste knjige u posebnom formatu (zvučne, Daisy knjige, uvećani tisak, brajicu) te se trebaju tumačiti kao i sav ostali knjižnični fond (Šupe i Živković, 2014). To je vrlo složen postupak koji zahtijeva dodatno vrijeme i izvore financiranja (Šupe i Živković, 2014).

Istraživanje pod nazivom *Knjiga i čitanje kod slijepa i slabovidne djece* iz 2013. godine u kojemu je sudjelovalo ukupno 79 djece u dobi od 5 do 15 godina, većinom korisnika Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek i Odjela za djecu s oštećenjem vida pri Osnovnoj školi Pećine u Rijeci, pokazalo je sljedeće rezultate. Gotovo 61% djece s knjigom se susrelo prije četvrte godine života, 30% između četvrte i šeste godine života, 11% djece prvi put u školi. Kada je riječ o vrsti knjige, kod 88% djece u pitanju je bila slikovnica, dok manji postotak čine udžbenici (6%) i druge knjige poput Biblije, knjige o životinjama ili zvučne knjige (2%). Kada se postavilo pitanje o načinu čitanja knjige, najčešći odgovor bio je da im netko drugi čita ili pak čitaju zvučne knjige (Šupe i Živković, 2014).

5.3. Terapijski učinci čitanja za učenike oštećena vida

Knjige mogu promijeniti živote mnogih, pa tako i živote djece oštećena vida. One utječu na ljudske emocije i emocionalne reakcije. Vrijednosti, koje susrećemo prilikom čitanja, jačaju samopouzdanje i pridonose pozitivnom samopoštovanju. Istinite pripovijesti, koje govore o stvarnim osobama i događajima, pozitivno djeluju na čitatelje. Čitatelji ih prihvaćaju kao vlastita iskustva. Često se identificiraju s junacima, što dovodi do katarze i razumijevanja. Učinak teksta ovisi o tome djeluje li više na kognitivnoj, emocionalnoj ili bihevioralnoj razini. Primjerice, poučna ili didaktička književnost objašnjava ponašanje i emocije te pridonosi intelektualnom razvoju čitatelja. Beletristika se smatra najkorisnijim knjižnim materijalom u biblioterapiji jer pruža raznolikost doživljenih emocija (Rihar i Urbanija, 1999).

Nadalje, učenici koji su slijepi čitaju puno više od ostalih, ponajprije zato što im je smanjen izbor aktivnosti kojima se mogu baviti. Iako postoje predrasude da im čitanje predstavlja napor i poteškoću, oni uistinu uživaju čitati. Jedina razlika vidljiva je u tehnici čitanja. Stoga, književnost, procesom simbolizacije, postaje dio iskustvenoga svijeta svakoga pojedinca. Bitno je naglasiti da knjiga može imati i ljekovitu moć, bez obzira izaziva li suze ili smijeh.

6. PRIMJERI BIBLIOTERAPIJSKIH RADIONICA

U nastavku bit će prikazani primjeri biblioterapijskih radionica koje mogu provoditi knjižničari u osnovnim ili srednjim školama. Ovaj postupak podrazumijeva osmišljeno, emocionalno obojeno i ciljano čitanje koje čitatelju prenosi emocionalni i misaoni sloj teksta s ciljem buđenja emocija i prenošenja doživljaja. Osnovni su koraci ovih radionica: izbor djela sukladno kronološkoj dobi sudionika, čitanje/slušanje knjige, prepričavanje sadržaja, pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima, pronalaženje relevantnih tema iz osobnoga života, zaključak te bitne poruke djela. Cilj je ovih radionica pomoći osobama, u ovome slučaju učenicima s oštećenjima vida, da se suoče s vlastitim problemima.

6.1. Primjer radionice „BITNO JE ONO OČIMA NEVIDLJIVO“

Najljepše stvari u životu ne mogu se vidjeti ni dotaknuti, one se osjećaju srcem.

(sudionici: učenici 8. razreda, 14 godina, OŠ)

Voditelj: knjižničar

Mjesto: školska knjižnica

Oblik rada: frontalni, grupni rad – 5 sudionika

Vrijeme trajanja: 90 minuta

Izvedba: „Mali princ“, Antoine de Saint Exupery

Osnovne aktivnosti: književni i likovni izričaj

Upotrijebljeni materijal: knjiga „Mali princ“ (zvučna knjiga), glina (izrada likova iz priče)

Glavni zadatak: osvijestiti da su najvažnije životne stvari one koje se ne mogu kupiti novcem; ljudi odrastanjem trebaju postati mudriji i pametniji, a ne udaljeniji od takvih kvaliteta; prijateljstva treba izrazito cijiniti; ljubav prema ljudima i životinjama

Kratki opis izvedbenih aktivnosti: Uvodnim razgovorom uvodimo se u temu knjige: što činimo kada želimo da nam netko postane/ostane prijatelj? Što cijenimo u životu/što nas usređuje? Nakon razgovora slijede zvukovni isječci iz knjige „Mali princ“ radi lakšega razumijevanja i praćenja knjige učenicima oštećena vida – onima koji su u potpunosti slijepi. Slijedi izrada likova iz priče pomoću gline – učenici sami stvaraju likove kako su ih doživjeli nakon odslušanog sadržaja. Na kraju, učenici (na brajici pomoću stroja) stvaraju, tj. pišu glavne poruke knjige koje će kasnije biti zalijepljene na zajednički plakat.

Dokumentacija: likovni radovi učenika (likovi iz priče), poruke na brajici

6.2. Primjer radionice „PRIHVAĆANJE“

Nitko od nas nije savršen. Svi mi imamo neke nedostatke ili mane, ali uvijek treba gledati osobu kakva je iznutra jer izgled uopće nije bitan. Prihvatiti svakog čovjeka odlika je velikih ljudi.

(sudionici: učenici 4. razreda, 18 godina, SŠ)

Voditelj: knjižničar

Mjesto: školska knjižnica

Oblik rada: frontalni, grupni rad – 5 sudionika

Vrijeme trajanja: 100 minuta

Izvedba: „Čudo“, J. R. Palacio

Osnovne aktivnosti: književni izričaj

Upotrijebljeni materijal: knjiga „Čudo“ (zvučna knjiga)

Glavni zadatak: prihvaćanje različitosti i ljubaznost prema ljudima

Kratak opis izvedbenih aktivnosti: Uvodnim razgovorom najavljujemo temu knjige: kako se osjećamo kada se razlikujemo od drugih? Je li teško živjeti u današnjem svijetu punom predrasuda? Obogaćuju li nas naše različitosti? Nakon razgovora slijedi zvučni prikaz knjige „Čudo“ radi lakšega praćenja knjige slijepim i slabovidnim učenicima. Slijedi diskusija o radnji. Na kraju, učenici izdvajaju glavne poruke knjige. Poruke zapisuje knjižničar te ubacuje u kartonsku kutiju koja će biti postavljena u školskoj knjižnici. Također, učenici iskazuju svoj doživljaj odslušanoga djela.

Dokumentacija: poruke, kartonska kutija

6.3. Upitnik za sudionike biblioterapijskoga čitanja

Evaluacija

Skala procjene

Uputa: Na svakoj skali stavite križić u onaj stupac koji najbolje odražava vaš dojam o izvedenoj biblioterapijskoj radionici. Pri ocjenjivanju uzmite u obzir svoje reakcije i dojmove. Ocijenite je li radionica bila prema donjoj lijevoj, tj. desnoj skali, primjerice korisna ili pod upitnikom – niste siguran/na.

***učenicima koji su slijepi u potpunosti, napraviti upitnik na brajici**

Ova radionica bila je...						
korisna						štetna
umirujuća						uzbuđujuća
neobična						obična
dosadna						zanimljiva
slabo organizirana						dobro organizirana
teška						lagana
neugodna						ugodna
razumljiva						nerazumljiva
dramatična						zabavna
značajna						beznačajna
složena						jednostavna
iskrena						lažna
napeta						opuštena
opasna						sigurna
skladna						kaotična

Uputa: Ocijenite kakav je dojam odabrano djelo ostavilo na vas. Na svakoj numeričkoj skali ocjena zaokružite jednu ocjenu.

***učenicima koji su slijepi u potpunosti, napraviti upitnik na brajici**

Zanimljivost djela:						
Nikakvo	1	2	3	4	5	Jako

Značenje djela na vas osobno:						
Nikakvo	1	2	3	4	5	Jako

Emocije tijekom čitanja/slušanja:						
Nikakve	1	2	3	4	5	Jake

Osjećaj moralnih vrijednosti tijekom čitanja/slušanja:						
Nikakav	1	2	3	4	5	Jak

Osobno poistovjećivanje s likovima:						
Nikakvo	1	2	3	4	5	Jako

Osjećaj odbojnosti prema nekom liku:						
Nikakav	1	2	3	4	5	Jak

7. ZAKLJUČAK

Biblioterapija predstavlja vođeno čitanje koje može pomoći u stresnim situacijama i prevladavanju teških životnih razdoblja. Ako se emocije poput ljutnje ili depresije ne iskazuju, mogu dovesti do stvaranja simptoma bolesti. Zato je tu bitna terapija knjigom. Ona postoji još od antičkoga doba. Naime, čitaonica u Grčkoj nosila je naziv: „Mjesto zacjeljivanja duše“. Službeno je potvrđena 1939. godine, kada je u sklopu Američkoga knjižničarskog društva osnovano prvo stručno povjerenstvo za biblioterapiju. Postoje tri vrste biblioterapije: institucionalna, klinička i razvojna. Prema drugim podjelama, biblioterapija se može promatrati kao: razvojna interaktivna biblioterapija, klinička interaktivna biblioterapija i kreativno pisanje. Neki od ciljeva biblioterapije su: povećano razumijevanje, osjetljivost na interpersonalne odnose, razvoj kreativnosti, ovladavanje komunikacijskim vještinama te oslobađanje emocija i napetosti. Jedan je od najvažnijih koraka u procesu biblioterapije odabir odgovarajuće literature koja mora biti u skladu s razvojnom dobi pojedinca. Za terapijsko obrađivanje literature pogodan je svaki tekst koji opisuje emocionalne reakcije o kojima se želi raspravljati. Dakle, knjižničar ima izrazito bitnu ulogu u biblioterapiji. Odabir literature, dobro razumijevanje i prenošenje književnih tekstova može itekako utjecati na život učenika. Provoditi biblioterapiju u knjižnici ima svoju posebnost, ali i vještinu koja se uči i nije je lako steći. Neki od razloga zbog kojih bi knjižničar trebao provoditi biblioterapiju su: pokazivanje učeniku kako nije jedini koji ima probleme, pomaganje u rješavanju problema, razvijanje učenikovoga samopouzdanja te smanjivanje pritiska društvenoga očekivanja. Kako je ovaj rad usredotočen na učenike s oštećenjima vida, treba istaknuti da upravo navedeno oštećenje može imati velik utjecaj na proces rane pismenosti i razvoja vještina čitanja. Primjerice, slijepa djeca često kasne u razvoju oralnoga jezika te u razumijevanju događaja oko sebe. Nadalje, za učenike kojima je vid znatno oštećen nužno je da literatura bude prilagođena njihovim potrebama; u smislu vizualnih mogućnosti. Tako se koriste zvučne knjige, uvećani tisak ili knjige na brajici. To je vrlo složen postupak koji zahtijeva puno vremena i novca. Naposljetku, knjige mogu promijeniti mnoge živote, pa tako i živote djece oštećena vida. One utječu na naše emocije i reakcije. Vrijednosti, koje susrećemo prilikom čitanja, jačaju samopouzdanje i pridonose pozitivnom raspoloženju. Iako se čini kako učenici koji imaju neki oblik oštećenja vida teže i sporije čitaju te im čitanje predstavlja napor i poteškoću, to nije istina. Oni čitaju kao i mi, ali na malo drugačiji način. Oni su dokaz da teškoća s kojom živimo ne mora biti najveća životna prepreka. Upravo u takvim situacijama knjižničari imaju veliku ulogu – mogu uljepšati i obogatiti dječji život - naravno, uz dovoljno znanja, iskustva i razumijevanja njihovih potreba.

8. LITERATURA

- 1) Barath, A., Matul, D., Sabljak, Lj. (1996) *Korak po korak do oporavka: priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima*. Zagreb: Tipex
- 2) Bašić, I. (2011) *Biblioterapija i poetska terapija*. Zagreb: Balans centar.
- 3) Bilić, I. (2021) *Utjecaj cerebralnog oštećenja vida na usvajanje vještine čitanja*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s: <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf:1035> (pristupljeno: 17.4.2023.)
- 4) Cook et al. (2006) *Bibliotherapy. // Intervention in School and Clinic*. 42(2) pp. 91-100.
- 5) Craig, C. (1999) Home literacy experiences of a child with a visual impairment. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 93(12), pp. 794-797.
- 6) Erickson, K. A., i Hatton, D. (2007) Expanding understanding of emergent literacy: Empirical support for a new framework. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 101(5), pp. 261–277.
- 7) Isaković, M. (2021) *Biblioterapija u radu s mladima*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet. Preuzeto s: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/ffzg%3A3979> (pristupljeno 4.4.2023.)
- 8) Kupres, A. (2021) *Odgojno – obrazovne potrebe učenika s problemima u ponašanju*. Diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet. Preuzeto s: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg:3127> (pristupljeno 20.5.2023.)
- 9) Mikuletić, N. Biblioterapija u školskoj knjižnici ili razgovor o knjizi. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 53(2), str. 133-140.
- 10) Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/2015)
- 11) Rihar, T. i Urbanija J. (1999) *Biblioterapija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- 12) Rudeš, J. (2005) Biblioterapija. // *Hrvatski : časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture* 3, 1-2 str. 99-129.
- 13) Sabljak, Lj. (2022) *Knjiga i kako je čitati: priručnik za vođeno čitanje*. Zagreb: Medicinska naklada.
- 14) Sudar, S. (2015) *Učenici s oštećenjem vida*. Diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet. Preuzeto s: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/en/islandora/object/ufzg:32> (pristupljeno: 11.4.2023.)
- 15) Škribina, D. (2013) *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.

- 16) Škrlec, K. (2023) Biblioterapija: više od čitanja knjiga za samopomoć. Preuzeto s: <https://nepopularna.org/biblioterapija-vise-od-citanja-knjiga-za-samopomoc/> (pristupljeno 2.4.2023.)
- 17) Šupe T. i Živković D. (2014) Knjiga i čitanje u slijepo i slabovidne djece. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 57(4) str. 264.
- 18) Vinko, I. (2017) *Biblioterapija u knjižnici*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet. Preuzeto s: <https://dokumen.tips/documents/biblioterapija-u-knjiznici-diplomski.html> (pristupljeno: 2.4.2023.)
- 19) Živko, T. (2015) Biblioterapija: može li knjiga poslužiti terapijski?. Preuzeto s: <https://www.ziher.hr/biblioterapija-moze-li-knjiga-posluziti-terapijski/> (pristupljeno 28.3.2023.)

SAŽETAK

Cilj je ovoga završnog rada prikazati kako knjižničar može pripremiti i provesti biblioterapijski rad s učenicima s oštećenjima vida. Naime, knjige imaju izrazitu terapijsku moć za svakoga čovjeka, posebice za osobe s teškoćama. Terapija knjigom obuhvaća sve moguće žanrove jer je u središtu ove terapije učinak koji čitanje izaziva kod osobe, a ne sam sadržaj teksta, pa se na isti način prilagođava čitačima i njihovim potrebama. Sve vrste knjižnica mogu provoditi biblioterapiju, no ovdje će naglasak biti na školskim knjižnicama, s obzirom na to da su mladi najosjetljivija skupina – posebice učenici s teškoćama. Prvi dio rada čini određenje, povijest, ciljevi, vrste, odabir tekstova i dobrobiti biblioterapije te porijeklo knjižnične terapije u knjižničarstvu, kao i smjernice za njezinu provedbu. Glavni dio rada pojašnjava tko su slijepa i slabovidna djeca, kako i što čitaju, kako oštećenje vida utječe na usvajanje vještine čitanja, kojim pomagalicama se pritom služe te imaju li knjige terapijski učinak na njih. Na kraju, prikazani su primjeri biblioterapijskih radionica za knjižnice osnovnih i srednjih škola, kako bi se ukazalo na potrebitost ovakvih usluga za osobe, tj. djecu s oštećenjima vida. Ove informacije služit će kao poticaj knjižničarima da vjeruju u navedene korisnike kojima knjiga i čitanje ponajprije služe kao terapijsko sredstvo unatoč svakodnevnim životnim izazovima s kojima se susreću.

Ključne riječi: biblioterapija, slijepi i slabovidni učenici, školske knjižnice, čitanje

SUMMARY

The aim of this final paper is to show how a librarian can prepare and implement bibliotherapy work with visual impaired students. Books have powerful therapeutic properties for every person, more so when it comes to people with disabilities. Book therapy encompasses all possible genres because it centers on the effect that reading has on an individual and not the content of the text itself, therefore, in the same way, it adjusts to readers and their needs. All types of libraries can carry out bibliotherapy, but here the emphasis will be on school libraries, considering that young people are the most affected group - especially students with disabilities. The first part of the work consists of the definition, history, goals, types, selection of texts and benefits of bibliotherapy and the origin of library therapy in librarianship, as well as the guidelines for its implementation. The main part of the paper explains who blind and partially sighted children are, how and what they read, how visual impairment affects the acquisition of reading skills, what aids they use and whether books have a therapeutic effect on them. Finally, examples of bibliotherapy workshops for primary and secondary school libraries are presented, in order to point out the need for such services for people, i.e. children with visual impairments. This information will serve as an incentive for librarians to believe in the mentioned users for whom books and reading primarily serve as therapeutic tools despite the everyday challenges they face.

Key words: bibliotherapy, blind and partially sighted students, school libraries, reading